

Deprem komünizmi

Levent Dölek

Deprem bölgesine girdiğimiz andan itibaren açık olan benzin istasyonları dışında tek kuruş para harcamadık. Çünkü deprem bölgesinde para geçmiyor. Çokça yanlış anlaşıldığı gibi sadece kâğıt para değil kredi kartları vs. yani dijital para da geçmiyor. İhtiyaçlar mal ve hizmetlerin değerleri üzerinden alınıp satılması ile giderilmiyor. Enkazlarda arama kurtarma faaliyetlerinden yardım dağıtımına kadar her şey emek gücü ile gerçekleştiriliyor. Ama ücret karşılığı değil gönüllü olarak. Emek ürünleri de emek gücü de meta değil. İşbölümü var ama mübadele yok. Burjuva siyasal iktisadın işbölümü ve mübadele arasındaki zorunlu bağın insan doğasından geldiği savı, insanların en doğal haline döndüğü ve hayatta kalmak için sosyal bir savaşım verdiği deprem bölgesinde hayatın pratiği içinde yerle bir olmuş durumda. Rasyonel davranış kendi faydanı maksimize etmeye çalışmak değil dayanışmayla ve paylaşarak hayatta kalmak. Can pazarında herkesten yeteneğine göre herkese ihtiyacına göre ilkesi hâkim.

Bildiğimiz anlamda devlet de yok. Ankara'nın takım elbiseli devletinin uğramadığı yerlerde kamufleli devletle halk arasındaki ilişki ters yüz oluyor. Höt zöt yerini dayanışmaya, ayrışma yerini bütünleşmeye bırakıyor. Ülkenin batısından getirilip yıkıntıların ortasındaki bir Halkbank şubesini korumak üzere sokağa atılmış polisler de çareyi halkla bütünleşmekte ve dayanışmakta buluyor. Gittiğimizde gördük öğrendik. Samandağ halkı konserve ürün tüketmiyor. Zeytin ekmek yiyor ama ton balığının kapağını açmıyor. Bu durumda polisler gönüllülerden ton balığı, konserve vs. alıyor ve gönüllü yardım faaliyetlerinin devamı için elzem olan mazot temininde kolaylık sağlıyor. Bu bir rüşvet ilişkisi değil. Kimse kâr etmiyor beraber

hayatta kalma savaşı veriliyor. Üretim geçici olarak durduğu için sınıfsal ayrımlar da ortadan kalkıyor. Zengin de yardım kuyruğunda fakir de. Zengin hayatta kalması için silahlı bir azınlık eliyle fakirlerin üzerinde tahakküm kurması makul değil bu ortamda. Yağma ve hırsızlık olasılığına karşı polis ve askerinin tam bir güvenlik sağlaması mümkün değil. Devletin ve mülk sahibi azınlığın silahlanma tekelinin kalkması bir zorunluluk olarak kendini dayatıyor.

Komünizm! Sovyetlerin iç savaş döneminde uyguladığı savaş komünizmi gibi tek yaşamsal amaca odaklanmış bir planlama ve seferberlik hali. Üretim araçlarının gelişmesi önündeki özel mülkiyet engelinin kalkmasıyla ulaşılan bollukla gelen bir komünizm değil. Trotskiy'in savaş komünizmini tarif ederken kullandığı ifadeye benzer şekilde "özünde... kuşatma altındaki bir kalede tüketimin sistematik olarak düzenlenmesi..." İdealleştirilebilecek bir durum değil. Bir çözüm bir model de değil. Mükemmellikten her yönüyle uzak. Yüksek ahlakla yerin dibine batması bir ahlaksızlık da bir arada yaşanabiliyor elbette. Hayatını riske atarak enkazın içine dalan maden işçileri de orada. Enkazdan biri kurtarılırken fotoğraf verme yarışına giren hatta bunun için kavga çıkaran bile var. Bir un çuvalını, bir teneke yağı yardım gitmeyen ücra yerlere götürmek için seferber olan da var, enkazları, yardım faaliyetlerini selfie dekoru yapıp elinden telefonu düşürmeyi de var... Ama yüksek ahlaki değerler ahlaksızlığı, dayanışma bencilliği bastırıyor. Komünist ilişkiler zorunluluktan doğuyor. İnsan doğasına en uygun olan davranış tarzına yöneliyor.

Tabii ki bu komünist ilişkiler kalıcı ve istikrarlı değil. Kapitalizm ve sermaye deprem bölgesinde geçici bir süreliğine hâkim ilişki tarzı olmaktan çıktığı halde deprem bölgesinin sınırlarından başlayan büyük bir kapitalist kuşatma var. Deprem bölgesinde yaşamsal nitelikteki ihtiyaçlar kapitalist ilişkilerin hâkim olduğu o dış dünyada üretiliyor. Çadırdan, jeneratöre, giyim kuşamdan gıdaya her şey parayla satın alınıyor. Deprem için toplanan bağışlarla çadır, jeneratör, gıda götürmek için şirketlerle pazarlık yapılması gerekiyor. Bu pazarlığın belirleyicisi ise insan canı değil piyasa fiyatıydı. Şirketler hibe ya da bağış yapmadı mı yaptı. Ama nasıl deprem bölgesinde farklı ilişki biçimleri bir arada bulunuyor ama dayanışma ve paylaşma hâkim oluyorsa dışarıda da sermaye ve piyasa hâkim ilişki biçimi olmayı sürdürüyor. Deprem bölgesinde ücret karşılığı çalışma yok. Ama hiçbir karşılık beklemeden deprem bölgesine koşan işçiler bilhassa hayatını riske atarak enkazların en zorlu bölgelerinde çalışan maden işçileri patronlarından izin almak zorunda kaldılar. Daha fazla maden işçisi daha fazla canın enkazdan kurtarılması demektir ama aynı zamanda da daha az kömür çıkartılması! Türkiye bir inşaat cenneti. Yani her taraf iş makinesi ve vinç dolu. Hepsi bölgeye gidebilirdi. Daha fazla can kurtarılırdı. Ama bu inşaatların durması demektir. İstanbul Finans Merkezi'nin seçimden önce tamamlanması gerekiyordu! Sonuçta ne kömür üretimi durdu ne inşaatlar... Ne de Borsa İstanbul!

Deprem kapitalizmi

Kapitalizm! En çıplak haliyle gerçek kapitalizm! En büyük felaket anında bile kâr hırsını kaybetmeyen sermaye birikiminden başka bir motivasyonu olmayan kapitalizm. Milyonlarca insanın öldüğü savaşlardan kâr ettiği gibi depremden

de kâr etmeyi bilen kapitalizm! Depremın olduğu sabah Borsa İstanbul saatinde açıldı ve depremin yıkımı dolayısıyla inşaat, çimento vb. sektörlerde talep artışı beklentisi hemen ilgili şirketlerin kağıtlarının tavan yapmasıyla kendini gösterdi. Kapitalizmin refleksleri yerindeydi ama o sırada devlet bırakın köyleri, ilçeleri, Kahramanmaraş'ın en merkezi yeri olan Trabzon Caddesi'ne dahi ulaşma refleksi gösterememişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın deprem bölgesinde yaptığı konuşmalarda ise “yeniden inşa” vurgusu dikkat çekiyordu. Kimsenin yeniden inşa ile ilgilenmediği enkaz altındaki canlarını düşündüğü günlerde Erdoğan sürekli konuyu kentlerin yeniden inşasına getiriyordu. Bu tamamıyla burjuva sınıf refleksinin bir yansımasıydı. Çünkü depremin yaralarını sarmak farklı sınıflardan insanlar için bambaşka anlamlar taşıyordu.

Yeni inşa edilecek evler iktisadi değer yaratacak ve bu evleri yapan sermaye sahiplerine kâr getirecektir. Yeni inşaatlar başlamadan önce enkaz kaldırma faaliyetleri sırasında dahi özel sektörün iş makinelerinin kiralanması ile kapitalizm kâr etmeye başlamıştır. Deprem bölgesine gönderilen yardımlar da iktisadi değer ve kâr kaynağıdır. Deprem bölgesine büyük bir marketten kolilerce gıda ve malzeme alıp gönderdiğinizde, çadır üreticisinden çadır, jeneratör üreticisinden jeneratör satın aldığınızda bunların hepsi sermayeye kâr milli gelire de artı olarak yazılır. Göreceğimiz bir yıl sonra Erdoğan iktidarda kalırsa da bir şekilde iktidar değişirse de sermaye adına ülkeyi yöneten kim olursa olsun, büyük depreme rağmen ekonomik büyümeyi sağlamakla övünecektir. Büyüyen sadece sermayenin kârı olduğu halde, halkın yıkımı ve sefaleti üzerinden bir başarı hikayesi yazacaktır.

Geçtiğimiz gün “Türkiye Tek Yürek” bağış kampanyasını ele alalım. Buraya patronlar telefonla canlı yayına bağlanıp yaptıkları bağışları açıkladılar. Bu program emekçi halkın geniş kesimleri için ikna edici olmaktan uzaktı, pek çok insan adını koyamadığı bir rahatsızlık duydu yaratılan bu mizansenden. Şirketlerin hayırseverlik yarışının emekçi halkla çok farklı olduğu, beş kuruş veremeyecek durumda olan ay sonunu getirmekte zorlanan işçilerin 500 lira vermesiyle, parayı geçtik canını ortaya koyarak enkazlara giren madencilerin yardım ve dayanışma duygusuyla davranışıyla en ufak bir ortaklığı bulunmadığı apaçıktı. Yapılan bağışların vergi matrahından düşülmesi en çok rahatsızlık yaratan konuların başında geldi. Ama bağışları vergi matrahından düşmek buzdağının sadece görünen kısmı. Kapitalizm sermayeye hayırseverlikten bile kâr ettiren sistemin adıdır.

Kısaca bazı rakamlar verelim. 1 milyon lira yardım yapan şirket bu rakamı vergi matrahından düştüğünde 200 bin lirasını geri alır. Geriye 800 bin TL kalıyor yine de diye düşünmeyin. Bağış ile yapılan reklamın da bir iktisadi değeri var. TV'ler arası ortak yayınlarla devlet tarafından şirketlere reyting garantisi sunulan bu faaliyette bir dakika görünmenin reklam piyasasındaki değeri yaklaşık 300 bin TL'dir. Yine de geriye 500 bin TL kaldı diye de düşünmeyin. Çünkü bu şirketler zaten rutin olarak reklam yapıyorlar. Deprem dolayısıyla diziler, spor müsabakaları yayınlanmadığı için onlar da reklamları kestiler. Halk felaket yaşarken yapacakları reklamın ters tepeceğini de hesaplıyorlar tabii. Bu kampanya şirketler için tam bir fırsat! Bu şirketlerin yıllık reklam bütçelerinin zaten 500 Milyon-1 Milyar lira arasında olduğunu söylesek manzara netleşir değil mi? Bu paralar emekçi halk için uçuk rakamlar ama burjuvaların zaten her zaman yaptığı ve gelecekte yapacağı rutin rek-

lam harcamaları... Emekçi halk içinde “Allah rızası için” denir, “bir elin verdiğini diğeri görmesin” felsefesi vardır. Yapılan yardımın duyurulması bir karşılık beklenmesi ayıplanır. Sermaye için ise tam tersi geçerlidir. Televizyona çıkıp bağış yapan patronlar yukarıda gösterdiğimiz gibi verdiklerinden fazlasını kazanmış buradan bile kâr etmeyi başarmıştır.

Karacođlan’ın dediği gibi üryan geldik üryan gideriz. İnsanlar ve toplumlar doğumda en saf hallerindedirler ve doğal hallerindedirler, ölümdede o hale dönerler. Yaşadığımız deprem toplum olarak böyle bir andır. Toplum olarak yaşama tutunmaya çalıştığımız bu kriz anında insan doğasına uygun olan dayanışma, paylaşma, eşitlik bencilliğinin önüne geçmiştir. Toplum bilhassa deprem bölgesinde canlarıyla kendisine kapitalizmin giydirdiği deli gömleğini yırtarak hayata tutunmaya çalışmıştır. Depremin yıktığı evlerin enkazından canlarımız nasıl emeğin gücü ve seferberliği ile çıkmışsa yaşadığımız sosyal enkazdan çıkmanın yolu da sermayenin değil emeğin etrafında toplumun paylaşımacı, dayanışmacı, eşitlikçi ilişkilerle yeniden inşasıdır. Bu sebeple emekçi halkı enkazın altına gömen ve üstüne bir de kâr eden kapitalist barbarlığın karşısında depremin enkazları arasından çıkan komünizm geleceğimizi temsil ediyor.

Bencillik çağında kucaklaşma

Sungur Savran

Ne affi, bunca bilginin ardından?

T. S. Eliot, “Gerontion”¹

Bizi mahcup eden gençliğe, yüzümüzü kızartan mühendislere, doktorlara, avukatlara, yazılımcılara, yas ve hüznün içine sevinç ve kıvanç ekleyen öğretim üyelerine, kültür çalışanlarına, orta kademe yöneticilere, depresyon bölgesine giden ya da yardım eden bütün kardeşlerimize teşekkürler. Hiç olmazsa bir parantez açtığımız için teşekkürler.

Okura bir açıklama borcumuz var. Bu satırları yazma ihtiyacını neden duyduğumuzu izah etmemiz gerekiyor. Geçtiğimiz yıl bir yazı yazdık, *Devrimci Marksizm* dergisinin özel bir sayısı olarak yayınlanan 50. sayısında yayınlandı. Daha başlığında itibaren katı bir yargı ileri sürüyor: İçinde yaşadığımız dönemi “Bencillik Çağı” olarak anıyor. Son yarım yüzyılın gelişmelerinin birike birike bütün dünyada ve ülkemizde insanlığı bencilleştirdiğini söylüyor. Postmodernizmin bu bencilliğin ideolojik söylemi olduğunu, rahat bir yaşama kavuşmuş modern küçük burjuvazinin ve onun sağlam müttefiki eğitilmiş yarı-proletaryanın da bu bencilliğin sınıf tabanını oluşturduğunu. Nihayet postmodernizmle yakından bağlantılı olan

¹ T. S. Eliot, *Bütün Şiirleri*, çev Cem Yavuz, İstanbul: Everest Yayınları, 2023, s. 85.

“kimlik politikası”nın da, neredeyse bütünüyle paradoksal biçimde bu bencilliği örgütlediğini, çeşitli kimliklere dayalı bir politikanın işçi sınıfı ve yoksullardan uzak duran bir “örgütlenmiş bencillik” oluşturduğunu iddia ediyor.

Dikkat edilirse, bu depremde arama kurtarma ve yardım faaliyetinde ortama damgasını vuran esas toplumsal gücün sözünü bile etmedik yukarıda. Madencilerin, inşaat işçilerinin, itfaiyecilerin, belediye işçilerinin ve elbette toplumun yaşadığı her faciada bir kurtarıcı melek rolü oynayan sağlıkçıların faaliyetlerinin çok açıkça gösterdiği gibi, işçi sınıfı bu depremde acı ve yas içinde kıvranan topluma önderlik etti. Ama “bencillik çağı” aktörleri arasında işçi sınıfı olmadığı, tam tersine bu sınıf “bencillik çağı”nın esas mağduru olduğu için *bu yazı bağlamında* ona teşekkür etmedik. Teşekkürümüz toplumu daima sırtında taşıyan bu sınıfa değil, “bencillik çağı”nın taşıyıcısı sınıf ve katmanlara idi.

Kolektif pratik tekzip

Deprem sonrasında Türkiye toplumunda yaşanan büyük dayanışma kabarıışı, bizim *Devrimci Marksizm* yazımıza bir tekzip gibi görülebilir. Yazımızda ileri sürmüş olduğumuz fikirler pratikte yanlışlanmış kabul edilebilir! Biz ki her zaman Marx’ın Feuerbach üzerine tezlerinin ikincisinin söylediği gibi, pratiğin aslında her düşüncenin gerçek kıstası olduğunu daima savunduk, kendi yazımızı ve orada dile getirilen düşünceleri bundan ne muaf tutarız ne istisna kabul ederiz. Yukarıda sayılan toplumsal gruplar ve meslekler, yani bizim tam da “bencillik çağı”nın taşıyıcısı saydığımız toplumsal sınıf ve katmanlar depremde öyle has bir duyarlılık göstermişlerdir, afetzede halkımızı öylesine kucaklamışlardır ki böyle davranışlar gösteren insanlara kişisel ya da “örgütlenmiş” düzeyde “bencil” demek, çağımıza “bencillik çağı” yaftası koymak, en azından bizim topraklarımızda büyük bir yanlış gibi görünmektedir. İtiraf ederiz!

Uluslararası yardım buna dâhil mi?

Kimileri uluslararası arama kurtarma faaliyetinin ve maddi yardımların da aynı sevinçle karşılanması gerektiğini düşünmüşler ki bu konuda bir imza kampanyası bile düzenlediler. Biz farklı düşünüyoruz. İmza kampanyasını düzenleyen aydınların enternasyonalizmi bizi sevindirirdi elbette ama başka vesilelerle aynı zamanda en başta emperyalist bir devletler topluluğu olan AB’ye, daha arka planda kalsa bile Ukrayna savaşı vesilesiyle ortaya çıktığı gibi aynı zamanda ABD ve NATO’ya da gösterilmese, böyle “enternasyonalizm” gösterileri daha inandırıcı olurdu. Bir de merak ediyoruz doğrusu, metni imzalayanlar Siyonist İsrail’e de teşekkür etmişler midir zihinlerinde?

“Doğal” afet diye anılan ama aslında bütün sınıflı toplumlarda sosyal düzenin de damgasını yiyerek kat kat büyüyen facialar dolayısıyla yapılan uluslararası yardımlar devlet yardımlarıdır. Bu faaliyetlerde (istisnai durumlar dışında) devlet kuruluşları ya da gayri resmi olarak desteklenen toplumsal girişimler ve onun uzman, talimli, ücretli elemanları görev yapar. Dolayısıyla, bu destek faaliyetleri aslında uluslararası diplomasinin ve ilgili devletlerin dış politikasının araçları olarak görülmelidir. Kapitalist devletlerin dış politika araçlarını alkışlamak bizim